

PĀRSKATS PAR VALSTS PĒTĪJUMU PROGRAMMAS “LATVIEŠU VALODA” ĪSTENOŠANU

Programmas mērķi un uzdevumi

Programmas virsmērķis:

stiprināt latviešu valodas - Latvijas identitāti un valsts vērtības veidojošā pamatelementa - ilgtspēju, lingvistisko kvalitāti un konkurētspēju Latvijā un pasaules valodu kontekstā.

Programmas mērķis:

attīstīt cilvēkkapitālu, paplašināt zināšanu bāzi valodniecības un tās saskarjumu zinātnēs par latviešu valodas un lībiešu valodas izpēti un attīstību, valodas resursu digitalizāciju un analīzi, nodrošinot sabiedrībai nepieciešamo pētniecības rezultātu pieejamību, kā arī sniegt ieguldījumu izglītības un valodas apguves jomā un stiprināt valsts valodas lomu un funkcijas.

Uzdevumi (atbilst apakšprojektiem):

- veikt valodas ontoloģijas pētījumus kultūrvēsturiskā un sociālā skatījumā - valodas loma valstiskajā un sociālajā identitātē, valodas kā valstiskuma vērtības nozīmība, valodas un varas attiecības;
- veikt pētījumus par valodas politikas aktualitātēm un vēsturi Latvijā kontekstā ar notikumiem Eiropā un pasaulē, kā arī veikt latviešu valodas sociolingvistisko funkciju izpēti - lingvistiskā attieksme un uzvedība, valodas un sabiedriskās domas attieksmes;
- mūsdienu latviešu valodas fonētiskās, gramatiskās, semantiskās un stilistiskās sistēmas pētījumi teorētiski praktiskā aspektā, literārās valodas standartizācija un normu kodifikācija;
- teorētiskās un praktiskās leksikogrāfijas attīstība - latviešu valodas leksiski semantiskās un gramatiskās sistēmas vēstures pētījumi, vispārīgo un speciālo latviešu valodas vārdnīcu un datubāzu izveide, papildināšana un/vai pilnveide, datu sistematizēšanai un apstrādei nepieciešamo programmrīku izveide, pielāgošana un brīvpieejas nodrošināšana lietotājam;
- latviešu valodas onomastikas, īpaši personvārdu un vietvārdu, izpēte, publiski pieejamu, regulāri papildināmu datubāzu izveide, to pieejamības nodrošināšana;

- pētījumi latviešu terminoloģijā - vēsture, teorija un prakse. Latviešu valodas terminoloģijas datubāzu satura pilnveide, papildināšana ar praksē lietotiem un jauniem terminiem dažādās zinātņu nozarēs (īpaši - latviešu valodniecības apakšnozarēs un izglītības zinātnēs), terminrade un terminu apstiprināšana;
- pētījumi tulkojumzinātnes un kontaktlingvistikas jomā, lai sekmētu latviešu valodas lingvistisko kvalitāti un attīstību, pilnvērtīgu funkcionēšanu Eiropas un pasaules daudzvalodu kontekstā;
- pētījumi latviešu valodas kā dzimtās, otrās valodas un svešvalodas, latviešu valodas kā etniskā mantojuma valodas apgūvē, pētījumu īstenošanai nepieciešamā(-o) latviešu valodas korpusa(-u) izstrāde un datu analīze teorētiski praktiskā aspektā, pētījumi par mācību līdzekļu izstrādi noteiktām mērķauditorijām, valodas kvalitāti un prasmju līmeņiem, ieteikumi didaktikā un metodikā;
- latviešu valodas reģionālo variantu pētījumi, ģeolingvistika, latgaliešu rakstu valodas izpēte. Latgaliešu rakstu valodas pareizrakstības rīka lingvistiskās daļas izstrāde (programmētāju konsultēšana, lingvistisko datu avotu atlase, leksikona izveide, testēšana un novērtēšana);
- lībiešu valodas izpēte un attīstība - lībiešu valodas rokasgrāmata, gramatikas pārskats, lībiešu valodas korpusa, leksikas, morfoloģijas un vietvārdu datubāzu izveide, papildināšana un pilnveidošana.

kopīgie (horizontālie) uzdevumi:

- cilvēkkapitāla attīstība:
- sekmēt zinātnieku iesaisti un viņu zinātniskās darbības attīstību programmas tematiskajās jomās;
- veidot un attīstīt starpdisciplināras zinātnieku grupas, nostiprināt šo grupu starptautisko reputāciju un konkurētspēju;
- attīstīt zinātnisko grupu sadarbību ar citu zinātņu nozaru (izglītības, socioloģijas, komunikācijas, datorzinātņu un informātikas) partneriem, veicināt šo nozaru vajadzībām atbilstošu speciālistu sagatavošanu;
- iesaistīties izglītības procesā, nodrošinot prakses un darba iespējas studentiem, attīstīt ar programmu saistītas maģistrantūras un doktorantūras programmas;
- piedalīties starptautiskos sadarbības tīklos un konsorcijs, īstenojot projektus Eiropas Savienības fondu un citu ārvalstu finanšu atbalsta instrumentu pētniecības programmās;
- sabiedrības un atbilstošo mērķgrupu informēšana un iesaiste:
- veicināt zināšanu pārnesi un sekmēt sabiedrības izpratni par pētniecības lomu un devumu sabiedrībai nozīmīgu jautājumu risināšanā, iesaistot atbilstošas dažādu nozaru mērķgrupas;

- veicināt zināšanu pārnesi, nodrošinot rīcībpolitikas plānošanu un tās īstenošanas izvērtēšanu valsts valodas politikas jomā.

programmas kopējais finansējums ir 3 111 141 EUR

programmas projekta īstenošanas termiņš 01.12.2018 – 30.11.2021.

programmu īstenoja starpdisciplināra pētnieku grupa no septiņām augstskolām un zinātniskajām institūcijām un vienas valsts institūcijas, apvienojot 85 zinātniekus (kopā skaitot 3 gados 94,8 PLE) un vairāk nekā 30 (kopā skaitot trīs gados 30 PLE) studējošos:

- Latvijas Universitāte;
- Liepājas Universitāte;
- Ventspils Augstskola;
- LU Matemātikas un informātikas institūts;
- Daugavpils Universitāte;
- Rēzeknes Tehnoloģiju Akadēmija;
- Rīgas Tehniskā universitāte;
- Latviešu valodas aģentūra.

Latvijas Zinātnes padome (turpmāk – LZP), ievērojot Ministru kabineta 2018. gada 4. septembra noteikumus Nr. 560 “Valsts pētījumu programmu projektu īstenošanas kārtība” (turpmāk – MK noteikumi) un Ministru kabineta 2018. gada 12. septembra rīkojumu Nr. 465 “Par valsts pētījumu programmu “Latviešu valoda”” (turpmāk – MK rīkojums Nr. 465), 2018. gada 8. oktobrī izsludināja Valsts pētījumu programmas “Latviešu valoda” projektu konkursu. Izsludinātajā konkursā tika iesniegts viens projekta pieteikums, kam zinātniskās ekspertīzes rezultātā piešķīra **3 008 915 EUR** apmērā.

Programma ir nepieciešama, lai attīstītu zināšanu bāzi valodniecības un tās saskarjumu zinātnēs kā daļu no nacionālās pētniecības un inovāciju sistēmas, kuras ietvaros tiek radīta sabiedrības vajadzībām atbilstoša plaša un dziļa zināšanu bāze, kas nodrošina latviešu valodas globālu konkurētspēju un latviešu valodas nostiprināšanos to valodu skaitā, kurām ir izkopta un attīstīta literārās valodas forma – vienota terminoloģija un ortogrāfija, kodificētas leksikas un gramatikas normas, ir pieejami pētījumi par valodas vēsturi un reģionālajām izpausmēm, valodai ir attīstīti digitālie resursi. Latviešu valoda ir valsts, tās novadu un

iedzīvotāju vienotības simbols, tā ir sabiedrības lingvistiskās integrācijas pamats un reprezentē Latviju kā vienu no Eiropas Savienības oficiālajām valodām. Šī zinātnes nozare ir līdz šim nepietiekami finansēta, kā rezultātā kopējā zināšanu bāze ir noplicināta, radot apstākli, ka pētniecības aktivitāte un kvalitāte tajā nerasniedz Eiropas vidējo līmeni. Šajās zinātnes nozarēs notiek strauja cilvēkkapitāla novecošanās un atjaunotne ir nepietiekama, jo pasākumi zinātnes cilvēkkapitāla atjaunošanai nav bijuši pietiekami.

¹ informācija no projekta pieteikuma.

REZULTATĪVIE RĀDĪTĀJI

Projekts Nr. VPP-IZM-2018/2-00002 (Dr.phil. Ina Druviete)

Projekta nosaukums Latviešu valoda

Projekta mērķis attīstīt cilvēkkapitālu, paplašināt zināšanu bāzi valodniecības un tās saskarjumu zinātnēs par latviešu valodas un lībiešu valodas izpēti un attīstību, valodas resursu digitalizāciju un analīzi, nodrošinot sabiedrībai nepieciešamo pētniecības rezultātu pieejamību, kā arī sniegt ieguldījumu izglītības un valodas apguves jomā un stiprināt valsts valodas lomu un funkcijas

MK rīkojuma tematiskais uzdevums Projekts izpilda visus desmit MK rīkojuma 6. punktā minētos uzdevumus

Zinātniskā rezultāta veids	Plānots	Sasniegts
Oriģināli zinātniskie raksti, kuru citēšanas indekss sasniedz vismaz 50 procentus no nozares vidējā citēšanas indeksa, kas iesniegti vai pieņemti publicēšanai Web of Science Core Collection vai SCOPUS datubāzēs iekļautajos žurnālos vai konferenču rakstu krājumos	-	3
Oriģināli zinātniskie raksti, kas publicēti Web of Science vai SCOPUS (A vai B) datubāzēs iekļautajos žurnālos vai konferenču rakstu krājumos	39	36
Ziņojumi par rīcībpolitikas ieteikumiem un rīcībpolitiku ietekmi	3	-
Sekmīgi nokārtots maģistra valsts (gala) pārbaudījums un noteiktā kārtībā aizstāvēts promocijas darbs, ievērojot programmas mērķi un uzdevumus	15	2 (MD) 2 (PD)
<u>Citi zinātniskās pētniecības specifikai atbilstoši projekta rezultāti, kas papildina iepriekšminētos, t.sk.:</u>	<u>94</u>	<u>83</u>

² Norādīti rezultāti, kuros ir atsauce uz programmu atbilstoši projekta līguma nosacījumiem.

Oriģināli zinātniskie raksti, kas iesniegti vai pieņemti publicēšanai zinātniskajos izdevumos vai konferenču rakstu krājumos, kuri iekļauti datubāzē ERIH PLUS	-	-	7
Citi anonīmi recenzēti zinātniskie raksti Latvijas žurnālos un rakstu krājumos, izņemot konferenču materiālus	-	-	23
Konferenču materiāli – pilna teksta (izņemot SCOPUS un Web of Science Core Collection indeksētos)	-	-	6
Konferenču materiāli – kopsavilkumi līdz 1 lpp. (izņemot SCOPUS un Web of Science Core Collection indeksētos)	-	-	47
Recenzētas zinātniskās monogrāfijas	9	-	6

1.tabula
Zinātniskie rezultāti

Salīdzinot sasniegtu 1. tabulā atspoguļoto projekta rezultātu skaitu ar plānoto, var secināts, ka SCOPUS/WoSCC kopējais publikāciju skaits atbilst plānotajam, turklāt 3 raksti ir publicēti izdevumos, kuru citēšanas indekss sasniedz vismaz 50 procentus no nozares vidējā citēšanas indeksa, kas sākotnēji nebija plānots. Pārējos rādītājos projekta ieviesēji nav sasnieguši rezultātus. Tomēr ir jāakcentē, ka tabulā ir norādītas tikai tās publikācijas, kurās ir atsauce uz programmu. Kopējais publikāciju skaits projekta tematikā daudzkārt pārsniedz plānotos rezultātus. Samērā liela atšķirība starp plānoto un sasniegto ir sadaļā “Sekmīgi nokārtots maģistra valsts (gala) pārbaudījums un noteiktā kārtībā aizstāvēts promocijas darbs, ievērojot programmas mērķi un uzdevumus”. Projekta ieviesēji atskaitē atzīmēja, ka izstrādes fāzē ir vēl 6 promocijas darbi un papildus projekta tematikā ir aizstāvēti 7 bakalaura darbi.

Galvenie rezultāti

1. apakšprojekta “Valodas ontoloģija” ietvaros tika izstrādātas un publicētas vairāk nekā 10 starptautiskās zinātniskās publikācijas, tostarp 5 publikācijas SCOPUS / WoSCC izdevumos. Pētnieki piedalījās vairāk nekā 20 starptautiskajās zinātniskajās konferencēs Eiropā un pasaulē, tādējādi veicinot projekta atpazīstamību un stiprinot starptautisko sadarbību. 2021. gadā tika izdota monogrāfija. Apakšprojekta vadītājs Raivis Bičevskis 2020. gadā saņēma LZA prezidenta atzinības rakstu. Projekta tematiku pētniecības grupa ir iecerējusi attīstīt arī turpmāk – tiek gatavoti publicēšanai zinātniskie raksti, izstrādāts promocijas darbs.

2. apakšprojekta “Sociolingvistika” pētniecība norisinājās trīs tematiskajos blokos: 1) valodas situācijas vēsturiskais fons un valodas politika, 2) lingvistiskie stereotipi sabiedrībā, 3) valodas un identitātes jautājumi. Galvenie pētniecības rezultāti ir atspoguļoti 2 monogrāfijās. Kolektīvo monogrāfiju “Latviešu lingvistiskā attieksme: vērtības, pārlicība, prakse” (2021) veido 10 nodaļas, tā pievēršas valodas attieksmes teorijas un prakses jautājumiem 21. gadsimta trešās desmitgades sākumā un pārdomā valodas identitātes aspektus kultūras kontaktu un vēsturisko norišu kontekstā Latvijā. Grāmatā “Valodas situācija Latvijā: 2016–2020. Sociolingvistisks pētījums” (2021) ir analizēta valodas prasmju un valodas lietojuma dinamika sadzīvē un darba vidē, kā

arī valodas izmantošana diasporā. Grāmata ir pieejama tiešsaistē atvērtā piekļuvē. Apakšprojekta pētījuma rezultāti tika prezentēti arī vairākās starptautiskajās konferencēs un zinātniskajās publikācijās.

Svarīgāko **3. apakšprojekta “Gramatika”** zinātnisko rezultātu vidū ir divas organizētās starptautiskās konferences, 22 pētījumu rezultātu prezentācijas starptautiskajās zinātniskajās konferencēs, 2 publikācijas žurnālos, kas iekļauti SCOPUS datu bāzē un starptautiski recenzētais brīvpiekluves rakstu krājums “Language: Meaning and Form. 12. Grammar and Language Acquisition”. 2021. gadā projekta pētniece doktorante Daiga Deksnē ir aizstāvējusi promocijas darbu.

4. apakšprojekta „Leksikogrāfija” nozīmīgākais zinātniskais darbs norisinājās, veidojot 5 vārdnīcas - 4 no tām (“Senie: latviešu valodas seno tekstu korpus” (<http://senie.korpuss.lv>), “Nīcas izloksnes vārdnīca”, “Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca” (<https://tezaurs.lv/lvvv/>), “Tezaurs.lv” (<https://tezaurs.lv>) tika papildinātas ar jauniem šķirkļiem, kā arī šķirkļi tika laboti un papildināti. Jaunās “Latīņu-latviešu vārdnīcas” makets tika izveidots, balstoties uz 1955. gadā izdoto vārdnīcu, to papildinot un izveidojot jaunu struktūru.

5. apakšprojekta „Onomastika” darbs koncentrējās uz toponīmu un antroponīmu izpēti. Nozīmīgs sasniegums ir “Latvijas vietvārdu vārdnīcas” sējuma S2 sastādīšana. Apakšprojektā tika iniciēts darbs pie piecām monogrāfijām, pētījuma rezultāti tika prezentēti 22 konferencēs. 2020. gadā tika izdots projekta ietvaros izveidotais rakstu krājums “Onomastikas pētījumi II”, kurā savus pētījumus prezentēja starptautiski atzīti zinātnieki no Lietuvas, ASV, Jaunzēlandes, Spānijas, Ungārijas, Vācijas, Latvijas un citām valstīm.

6. apakšprojekta “Terminoloģija” ietvaros tika izstrādāti vairāki individuālie pētījumi, kā arī notika darbs pie kolektīvās monogrāfijas. Monogrāfijas uzmanības centrā ir latviešu valodas terminoloģijas vēsturiskā attīstība un terminoloģijas teorētiskie aspekti. Darbā tiks iekļautas arī divas nodaļas par literatūrzinātnes un valodniecības, kā arī filozofijas terminoloģiju. Minētās tēmas ir arī apakšprojekta dalībnieku individuālo pētījumu uzmanības centrā.

7. apakšprojekta “Tulkošanas valoda” uzmanības centrā bija darbs ar vārdnīcām, to analīze un papildināšana – tika papildināta “Tildes latviešu-angļu un angļu – latviešu vārdnīca”. Apakšprojekta dalībnieki pievērsās tulkošanas teorijas izpētei un analizēja tekstu tulkošanas iespējas un problēmas no vācu, zviedru, grieķu, spāņu, slāvu un igauņu valodas latviešu valodā. Pētnieki piedalījās vairāk nekā 50 starptautiskajās un vietējās zinātniskajās konferencēs un publicēja vairāk nekā 40 zinātniskus rakstus. Irina Kaļinina 2021. gadā aizstāvēja promocijas darbu. Autoru kolektīvs uzsāka darbu pie kolektīvās monogrāfijas “Tulkošanas valoda un tās ieguldījums latviešu valodas attīstībā”.

8. apakšprojekta “Valodu mācīšanās” nozīmīgāko rezultātu vidū ir rakstu krājums “Latviešu valodas apguve”, kurā prezentēti pētījumu par valodas mācīšanās dažādiem aspektiem rezultāti. Divi promocijas darbi tika izstrādāti projekta laikā. Projekta ietvaros tika izstrādāta jauna valodas prasmes pārbaude, kuras mērķis ir novērtēt pirmsskolas vecuma bērnu gatavību uzsākt mācības. Bilingvāli norisinājās socioloģiskais pētījums

dažādos Latvijas reģionos (Kurzemē, Latgalē un Rīgā) un pēc pētījuma rezultātiem tika publicēts vairāk nekā 10 rakstu.

9.apakšprojekta “Reģionālās studijas” ietvaros ir publicētas trīs monogrāfijas: V. Šaudiņa “Bičolis, cepelīni, ģirtokles... Lietuvas pierobežas sēlisko izlokšņu lituānismi” (2021), L.Leikuma ““Darbības vārds Dienvidlatgalē: Krāslavas, Aulejas, Skaistas un Izvaltas izloksne” (2022), I.Ozola un L. Markus-Narvila “Valoda. Laiks. Lejaskurzeme” (2022) Nozīmīgs projekta rezultāts ir arī latgaliešu valodas pareizrakstības rīka izstrāde, balstoties uz leksiskā un morfoloģiskā materiāla analīzi. Apakšprojekta ietvaros tika izstrādātas morfoloģiskās paradigmas un digitalizētas aptuveni 13 400 leksiskās vienības, šo darbu būtu svarīgi turpināt nākotnes projektos. Pētījumu rezultāti tika prezentēti vairāk nekā 40 starptautiskajās un vietējās zinātniskajās konferencēs un 14 publikācijās, tika organizētas divas starptautiskās zinātniskās konferences un divi semināri.

Darbs **10. apakšprojektā “Lībiešu valoda”** norisinājās divos savstarpēji saistītos virzienos: lībiešu valodas resursu attīstība un lībiešu valodas rokasgrāmatas sagatavošana. Valodas resursu jomā projekta grupa ir paplašinājusi lībiešu valodas leksiskās un morfoloģiskās datu bāzes, kā arī papildinājusi tās ar plašu tekstu apjomu, pārveidojot tos no rokraksta vai drukātiem materiāliem elektroniskā formātā. Livonian.tech 2021. gadā kļuva par jaunu vienotu platformu visiem lībiešu resursiem (lingvistiskajiem un kultūras). Lībiešu valodas rokasgrāmata dinamiski atspoguļo pašreizējo zināšanu līmeni par lībiešu valodu atbilstoši tajā aplūkotajām jomām, tā tiks papildināta turpmāko pētījumu gaitā, ko veiks LU Livonijas institūta pētnieki un citas pētniecības institūcijas, piemēram, Tartu Universitāte, Helsinku universitāte, Upsalas Universitāte utt. Projekta ietvaros tika organizēta starptautiskā zinātniskā konference, pētījumu rezultāti atspoguļoti 9 SCOPUS/WoSCC publikācijās.

Eksperti atzīst, ka, kaut arī noslēguma ziņojumā nav analizēti visa projekta rezultāti un sniegums latviešu valodniecībā kopumā, tomēr katra apakšprojekta rezultātu apkopojums ļauj secināt, ka šī vērienīgā projekta nozīme ir ļoti svarīga. Projektā realizētā valodas kompleksā analīze ar augstas zinātniskās kvalitātes rezultātiem uzlabojusi zināšanu bāzi gandrīz visās latviešu valodas izpētes disciplīnās gan teorētiskā, gan praktiskā aspektā. Atvērtās piekļuves principu ievērošana un digitalizācija nodrošina pētījumu starptautisku atpazīstamību.

Zinātniskās kapacitātes pieaugums

Projekts būtiski uzlabo zināšanu bāzi humanitārajās un sociālajās zinātnēs kopumā. Tas skar ne tikai teorētiskus valodniecības jautājumus, bet arī, pateicoties starpdisciplināro metodoloģiju izmantojumam un digitālo resursu pilnveidošanai, sniedz būtisku ieguldījumu latviešu valodas attīstībā un saglabāšanā. Pateicoties digitālo resursu (digitālo vārdnīcu, latviešu valodas seno tekstu korpusa un latgaliešu valodas pareizrakstības rīka) pilnveidei un atvērtās piekļuves principu izmantojumam, projekts nodrošina neaizstājamus materiālus un zinātniskus instrumentus turpmākai latviešu valodas izpētei un apguvei. Latviešu valoda tiek skatīta un analizēta no dažādām perspektīvām, kas paplašina projekta komandas turpmākās zinātniskās pētniecības un sadarbības iespējas, tostarp starptautiskā līmenī.

Piedaloties starptautiskajās zinātniskajās konferencēs un citās mobilitātēs, projekta dalībnieki nozīmīgi paplašināja un stiprināja starptautiskus zinātniskus kontaktus. Projekta ietvaros tika stiprināti arī zinātniskā un digitālo tehnoloģiju uzņēmumu kontakti (projekta dalībnieki stažējās vadošajā tehnoloģiju lokalizācijas uzņēmumā Baltijā "Tilde") un zinātnieku un politikas veidotāju kontakti.

Projekta pētnieki ir dažādu starptautisku zinātnisku organizāciju dalībnieki (piemēram, **Starptautiskās onomastikas zinātņu padome, Eiropas Nacionālo valodas institūciju federācija (ENVIF)**, Starptautiskā Dialektoloģijas un ģeolingvistikas biedrība, Starptautiskā Valodas izglītības lomas asociācija, Starptautiskā lietišķās valodniecības asociācija, un Starptautiskā fonētiskā asociācija), tas ļauj veiksmīgi atrast sadarbības partnerus ārzemēs. Projektā "Eiropas valodu monitors" tiek veikta regulāra Latvijas datu aktualizācija un VPP "Latviešu valoda" projekta rezultāti tiek iekļauti šī projekta pārskatos. Projekta dalībnieki aktīvi iesaistās Erasmus+ projektos. Translatoloģijas speciālisti piedalās dažādās ES programmās, kuru uzmanības centrā ir tulku un tulkotāju apmācības, bet leksikogrāfi aktīvi iesaistās Cost Action projektā. Izstrādājot kopīgus rakstu un projektus, tika izveidoti un stiprināti sakari ar ievērojamām Eiropas un pasaules universitātēm, piemēram, Tartu Universitāti, Colorado Universitāti, Helsinku Universitāti, Vīnes Universitāti, Heidelbergas Universitāti u.c.

Eksperti atzīst, ka projekta zinātniskie rezultāti apliecina projekta augstu kapacitāti tuvākajā nākotnē veikt kvalitatīvus zinātniskus pētījumus starptautiskajās komandās. Izveidotie un pilnveidotie rīki un datu bāzes sniedz potenciālu konkurēt valodas izpētē starptautiskajā kontekstā un piedalīties liela mēroga starptautiskajos pētniecības projektos, piemēram, Apvārsnis Eiropa programmas ietvaros.

Studentu iesaiste zinātniskajā darbā

Projektā piedalījās vairāk nekā 30 bakalaura, maģistra un doktora programmu studējošie. Projekta ieviešanas laikā ir aizstāvēti 2 promocijas darbi (vēl 6 promocijas darbi tiek izstrādāti un/vai iesniegti izskatīšanai promocijas padomēs), 2 maģistra darbi un 7 bakalaura darbi šādās valodniecības nozarēs: valodas ontoloģija, sociolingvistika un valodas politika, gramatika, socioonomastika, vārdu krājums un leksikoloģija, terminoloģija un tulkojumzinātne, valodas apguves aspekti, lībiešu valoda un kultūra. Docētāju un studējošo sadarbība nodrošināja pētniecības pēctecību.

Projektā izstrādātie digitālie resursi un izdotās grāmatas tiks izmantotas studiju procesā arī turpmāk. Piedaloties projekta īstenošanā, studējošie pilnveidoja teorētiskās zināšanas valodniecībā, attīstīja prasmes veikt pētnieciskus darbus un sagatavot akadēmiskas publikācijas, kā arī uzlaboja savas latviešu un lībiešu valodas zināšanas. Tas nodrošina ilgtermiņa ietekmi uz akadēmiskās izcilības attīstību. Izņemot speciālo zināšanu un prasmju pilnveidi, studējošie iemācījās pētījumos izmantot praktiskus digitālos rīkus un digitālos valodas resursus. Jauno zinātnieku izaugsmi ilgtermiņā veicina viņu dalība pētniecības braucienos un piedalīšanās starptautiskajās konferencēs projekta ietvaros. Tas ļāva studējošajiem dibināt jaunus zinātniskus kontaktus un iesaistīties starptautiskajos pētniecības tīkļos. Nozīmīgi, ka lingvistiskā materiāla krāšanā (intervijas, lauka pētījumi u.c.) un rezultātu izplatīšanā iesaistījās arī brīvprātīgie studējošie un vidusskolu skolēni. Tādējādi tika veicināta

plašāka jauniešu loka interese par pētniecību.

Sociālekonomiskā ietekme

Ietekme uz valsts pārvaldi un rīcībpolitiku

Projekts ir starpdisciplinārs tematiskā aspektā un risina lingvistiski formulētā valstiskuma jautājumu, kas saistīts ar Latvijas valsts sabiedrisko drošību. Sadarbībā ar Latviešu valodas aģentūru ir sagatavots pārskats “Sociolingvistiskā situācija Latvijā, 2016–2020”. 2019. gadā Izglītības un zinātnes ministrijas ekspertiem tika organizēts informatīvs seminārs par Valsts valodas politikas pamatnostādņēm (2021–2027), kura laikā Latviešu valodas aģentūra informēja par veiktajiem pētījumiem un aptaujām un iepazīstināja ar latviešu valodas sociālo situāciju. Projekta pētnieki darbojas Latviešu valodas ekspertu komisijas Vietvārdu apakškomisijā.

Izglītības politikas veidotāji (IZM pārstāvji, izglītības departamentu darbinieki pašvaldībās, pirmsskolas iestāžu direktori) un citas ieinteresētās puses (skolotāji, vecāki u.c.) kopējos semināros un lekcijās gan klātienē, gan tiešsaistē tika informēti par projekta rezultātiem un izstrādātajām rekomendācijām, kā arī galvenajiem valodas sociālās situācijas rādītājiem. Tādējādi tika paplašinātas valodas izglītības politikas veidotāju zināšanas par latviešu valodas kā dzimtās, otrās vai svešvalodas situāciju un sniegti ierosinājumi zināšanās balstītās rīcībpolitikas izveidei.

Ietekme uz sabiedrību un kultūru

Mūsdienu situācijā, kad valoda tiek atzīta par svarīgāko kultūras un identitātes rādītāju ir acīmredzama projekta nozīmīga loma arī latviešu kultūras veidošanā un saglabāšanā un latviešu tautas identitātes stiprināšanā. Palielēta sociālā ietekme ir projektā izstrādātajām un papildinātajām vārdnīcām (Nīcas izloksnes vārdnīca, Mūsdienu latviešu valodas vārdnīca, Tezaurs.lv, Tildes latviešu-angļu vārdnīca, Latīņu-latviešu vārdnīca), un papildinātajām datu bāzēm (piemēram, vietvardi.lv, senie.korpuss.lv) kuras var izmantot gan plašākā sabiedrība, gan skolēni, studenti un pedagogi, gan zinātnieki turpmākajos pētījumos. To izmantojumu paplašina brīvpiekļuves principu ievērošana un digitālais formāts. Izglītības sektoram svarīgi, ka ir izstrādātas un izdotas divas metodiskās rokasgrāmatas pirmsskolām un vidusskolām: A. Tauriņa, “Vēro, vērtē, rīkojies.” RaKa, 2019, un Z. Anspoka, S. Martena, “Latviešu valodas lietpratība un tās pilnveides iespējas vidusskolā.” LiePA, 2021.

Projekta darbinieki sniedza konsultācijas par Latvijas vietvārdiem (sevišķi adrešu maiņas vai jaunu vietvārdu apstiprināšanas gadījumos saskaņā ar Latvijas Civillikumu) un personvārdiem plašākai sabiedrībai, kā arī konsultēja pašvaldības par ceļa zīmju sagatavošanu lībiešu valodā. Vietvārdu materiāls būs noderīgs Latvijas ģeotelpiskās informācijas aģentūrai digitālo karšu precizēšanai un papildināšanai, kas rezultātā būs svarīgs ieguvums sabiedrībai kopumā.

Komunikāciju aktivitātes

Projekta pētījuma rezultāti tika izplatīti divām galvenajām mērķa grupām: valsts institūcijām, kas atbildīgas par valodas politiku un izglītības, kultūras un reģionālās

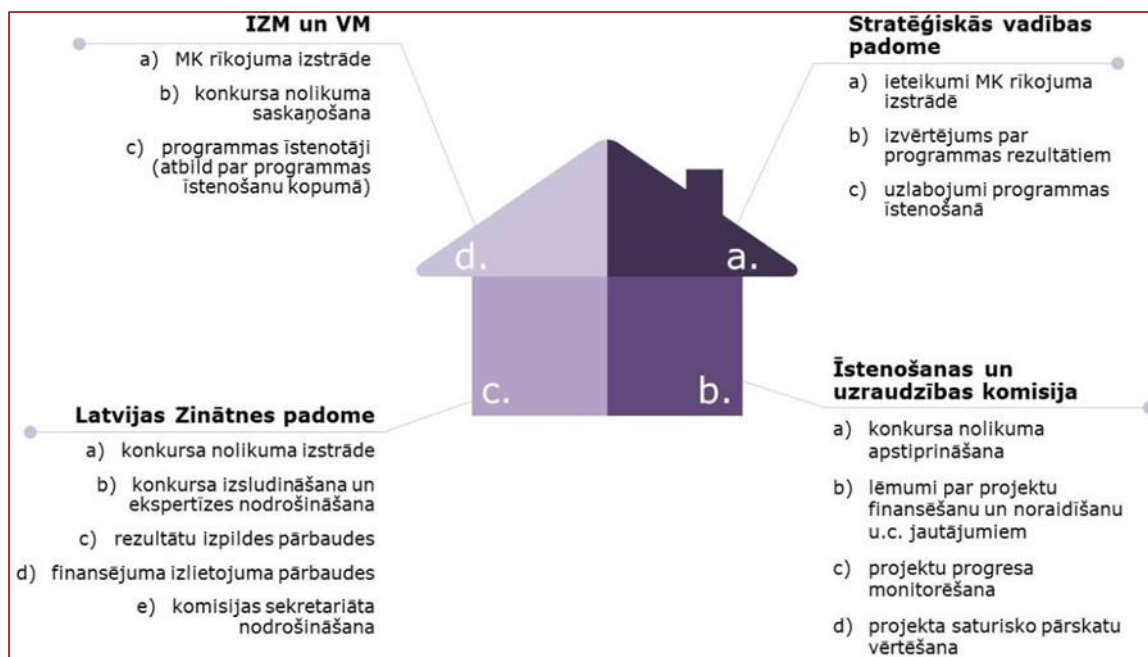
attīstības politiku (parlaments, ministrijas, valsts aģentūras, pašvaldības un to iestādes utt.), no vienas puses, un sabiedrībai kopumā (NVO, izglītības un kultūras iestādes utt.), no otrās puses. Komunikācijai ar valsts institūcijām tika izmantotas galvenokārt klātienē un tiešsaistes tikšanās un ziņojumi. Lai apspriestu valodas izglītības jautājumus notika tikšanās un ZOOM seminārs ar IZM pārstāvjiem, tikšanās ar Saeimas Izglītības, kultūras un zinātnes komisiju un Liepājas pašvaldības atbildīgajām personām.

Projekta ietvaros norisinājās dažādi plašākās sabiedrības informēšanas pasākumi – tiešsaistes un klātienē publiskās lekcijas un semināri, populārzinātniskas publikācijas, informācijas sociālajos tīklos, radio pārraides. D. Markus un A. Vulāne piedalījās publiskajā diskusijā “Vai mēs varam saprast bērnu valoda?” 2018. gadā, Rīgā. Zinātnes izplatīšanas pasākumos gan ieinteresētās puses, gan plašākā sabiedrība varēja iegūt zināšanas par valodas sociālo situāciju, valodas mācīšanas jautājumiem, jaunumiem vārdnīcu veidošanā un latgaliešu un lībiešu valodas izpētē, uzzināt par jaunizveidotajiem un papildinātajiem brīvpieklūvē pieejamajiem tekstu korpusiem un digitālajiem rīkiem. Īpaša uzmanība tika pievērsta sadarbībai ar nacionālajiem un reģionālajiem masu medijiem (publikācijas avīzēs “Izglītība un Kultūra”, “Neatkarīgā Rīta Avīze”, “Latvijas avīze”, “Zemgale” u.c.) informējot tos par projekta gaitu un tā nozīmīgākajiem sasniegumiem. Vairāki projekta dalībnieki sniedza intervijas radio pārraidēm. Aktīvi tika izmantoti arī sociālie tīkli un projekta partneru mājas lapas.

Projekta īstenošanas uzraudzība

Programmas īstenošanas un uzraudzības struktūra

Uzraudzības struktūra ir veidota, lai nodrošinātu gan projektu progresu, gan rezultātu sasniegšanu, gan arī finansējuma efektīvu izlietojumu, vienlaikus pozicionējot projektu rezultātus plašākā stratēģiskā kontekstā. Programmas stratēģiskās vadības padome (turpmāk – stratēģiskā padome) sniedz konsultatīvu atbalstu programmas izstrādes un īstenošanas laikā un viedokli par programmas rezultātiem pēc programmas īstenošanas. Programmas īstenošanas un uzraudzības komisija (turpmāk – komisija) regulāri seko gan projektu izpildes progresam, gan arī papildu projektu rezultātu izpildei. Komisija lēmumus par programmas īstenošanu un uzraudzību pieņem atbilstoši MK noteikumu Nr. 560 8. punktā un komisijas nolikumā noteiktajam, savukārt pieņemtos lēmumus izpilda LZP. Programmas ieviešanu nodrošina LZP, veicot finanšu un rezultātu izpildes uzraudzību, kā arī projektu zinātnisko rezultātu izpildes monitoringu un programmas noslēguma izvērtēšanu. Shematisks attēlojums par programmas īstenošanas un uzraudzības struktūru skatāms 1. attēlā.

1. attēls

Programmas īstenošanas un uzraudzības struktūra

Stratēģiskā padome, kuras sastāvā ir pārstāvji no ministrijas, Stratēģiskās padomes locekļu sastāvā ir ministrijas, Latviešu valodas aģentūras, kā arī Ārlietu ministrijas, Kultūras ministrijas, Latvijas Rakstnieku Savienības, Latviešu valodas un literatūras skolotāju asociācijas, Latvijas Universitātes un Tartu Universitātes pārstāvji. Izstrādājot programmu, ministrija ir konsultējusies ar Latvijas Zinātņu akadēmijas un LZP pārstāvjiem, ievērojot likuma 35. panta otrajā daļā noteikto.

Lai uzraudzītu programmas īstenošanu un nodrošinātu MK rīkojuma Nr. 465 6. un 7. punktā noteikto uzdevumu izpildi, 2018. gada 27. septembrī saskaņā ar MK noteikumu Nr. 560 8. punktu tika apstiprināts īstenošanas un uzraudzības komisijas (turpmāk – komisija) nolikums un izdots rīkojums par komisijas sastāvu. Komisijas sastāvā ir desmit balsstiesīgi komisijas locekļi – trīs no IZM, pa vienam no Kultūras ministrijas, Valsts izglītības satura centra, Latviešu valodas aģentūras, Valsts valodas centra, kā arī komisijas eksperts bez balsstiesībām no LZP un Studiju un zinātnes administrācijas.

2018. gada 30. septembrī komisija apstiprināja programmas projektu pieteikumu atklātā konkursa nolikumu, ko izstrādāja sadarbībā ar LZP. Nolikums nosaka konkursa organizēšanas, zinātniskās ekspertīzes un projektu īstenošanas kārtību. Projektu pieteikumu atklāto konkursu LZP izsludināja 2018. gada 8. oktobrī. Konkursā zinātniskās institūcijas iesniedza 1 projektu pieteikumu. Projekta pieteikumu zinātniski izvērtēja 4 neatkarīgi ārvalstu zinātniskie eksperti atbilstoši projektu nozarēm.

Pēc zinātniskās ekspertīzes noslēgšanās, komisija pieņēma lēmumu par finansējuma piešķiršanu LU projekta pieteikumam, izpildot katru no MK rīkojuma Nr. 465 6. punktā noteiktajiem tematiskajiem uzdevumiem.

Lai nodrošinātu programmas projektu īstenošanas uzraudzību, komisija ir izskatījusi projektu īstenošanai iesniegtos saturiskos pārskatus, pēc nepieciešamības pieprasot no projekta īstenošanai papildu informāciju un materiālus par projekta izpildes gaitu un sasniegtajiem rezultātiem, tai skaitā izskatot projektu rezultātu sasniegšanas progresu

un identificējot riskus projektu īstenošanai.

LZP projektu īstenošanas uzraudzību veic trīs virzienos – zinātniskā ekspertīze, projekta rezultātu izpildes uzraudzība un finansējuma izlietojuma efektivitātes uzraudzība. Zinātniskās ekspertīzes laikā ārvalstu zinātniskie eksperti vērtē, kā projektos izmantotās zinātniskās pieejas, metodes, pētniecības resursi ir atbilstoši, lai sasniegtu iecerētos mērķus. Projekta rezultātu izpildes uzraudzības ietvaros LZP veic projektos solīto rezultātu sasniegšanas progresu, pārbaudot sasniegto rezultātu atbilstību iecerētajam, kā arī pieprasa informāciju par vēl sasniedzamajiem rezultātiem.

Ekspertu ieteikumi izpildītājiem

Ārvalstu zinātniskie eksperti projekta īstenošanas noslēgumā novērtēja projektu ar slēdzienu **“Projekta mērķis sasniegts”**, vienlaikus arī norādot projekta stiprās un vājās puses, kā arī rekomendācijas. Eksperti atzīst, ka gala atskaitē norādītie projekta rezultāti apliecina, ka gan apakšprojektu, gan projekta kopumā vadība un īstenošana ir bijušas efektīvas. Neizpratni rada, ka risku pārvaldība gala ziņojumā nav aplūkota. Projekts tika ieviests COVID 19 pandēmijas laikā un tās ierobežojumi varēja ietekmēt projekta ieviešanu. Eksperti var noprast, ka komanda ir veikusi dažas izmaiņas pandēmijas ietekmē (piemēram, kā iekšējās saziņas līdzekli izmantoja tiešsaistes sesijas), tomēr tās nav aprakstītas. Tas liecina par projekta komandas elastību un prasmi pielāgoties, jo projekta kvalitāte netika apdraudēta, un veikto darbu apjoms un sasniegto rezultātu skaits ir iespaidīgs. Ir secināms, ka projekta vadība lieliski reaģēja uz jaunu projekta risku, ko nebija iespējams paredzēt sākotnējā risku pārvaldības plānā. Kaut arī gala ziņojums nesniedz informācijas apkopojumu par visu apakšprojektu ieviešanas īpatnībām un projekta sasniegumiem kopumā, tomēr iespaidīgie katrā apakšprojektā aprakstītie rezultāti apliecina, ka projekta ieviešana ir bijusi veiksmīga un mērķtiecīga

Finansējuma izlietojuma efektivitātes uzraudzība

Finansējuma izlietojuma uzraudzības ietvaros LZP pārbauda projektu izdevumus, ņemot vērā projektu noslēguma finanšu pārskatos iesniegtos datus, kā arī pārbaudot izdevumus pamatojošos dokumentus.

Valsts pētījumu programmas projekta “Latviešu valoda” projekta īstenošanā, sākot no 2018. gada, projekta izpildei piešķirts finansējums 3 008 915.00 EUR apmērā. Projekta vadošā institūcija ir Latvijas Universitāte ar 7 sadarbības partneriem, attiecīgi apgūtais finansējums attēlots 2. tabulā.

	Atlīdzība, EUR	Preces un pakalpojumi, EUR	Netiešās izmaksas (nepārsnie dz 25 % no pārējiem uzdevumiem), EUR	Netiešās izmaksas	Kopā, EUR:	Atlikums, EUR
	1000 EKK	2000 EKK		%		
Piešķirts	2293680	113452,00	601783,00	25,00%	3008915,00	
Izlietots	2116344,31	75645,24	547997,39		2739986,94	268928,06

2.tabula
Izlietotais finansējums programmā

Pēc finanšu pārskatā norādītās informācijas neizlietotais finansējums - EUR 184 554,20. Veicot pārbaudi neizlietotais finansējums un neattiecinātie izdevumi kopā = 268 928,06 EUR, šo summu LZP ir lūgusi atgriezt valsts budžetā.

Pēcuzraudzība

Pēc projekta noslēguma LZP veiks projekta pēcuzraudzību, sekojot līdzi, vai projekta īstenošanas rezultātā iesaistītie studējošie pabeidz savas studijas, kā arī vai nodrošināta projekta rezultātu ilgtspēja.